

DÜNYA SİLAH SANAYİSİNİ ŞEKİLLENDİREN BİR OSMANLI RUMU: BASİL ZAHAROFF

Çağla Derya TAĞMAT*

Öz

Basil Zaharoff 1849 yılında Muğla’da dünyaya geldi. Kimliği konusunda farklı bilgiler bulunan Zaharoff, gençlik yıllarını İstanbul Kurtuluş’ta (Tatavla) geçirdi. Gençlik döneminde yabancı dil öğrenen ve burs ile İngiliz Okulu’nda okuyan Zaharoff, İstanbul Galata’da dayısının yanında çalıştığı dönemde kendi payı olduğunu düşündüğü parayı çalarak Londra’ya kaçtı ve yeni hayatı burada başladı. Çeşitli silah şirketlerinde çalışarak silah sektörüne atılan Zaharoff, kısa sürede ortaklıklar kurarak zengin oldu. Silah sanayinde elde ettiği ün, onun siyasette de dönemin önemli isimleriyle bağlantılar kurmasını sağladı ve dünyanın militarizme teslim olduğu dönemde, dünya silah sanayisini elinde tutan bir baron haline geldi. Bu esnada anavatanı olan Yunanistan’a yönelik ekonomik ve askeri desteğini esirgemeyen Basil Zaharoff, Yunanistan’ın Birinci Dünya Savaşı’na katılması ve Yunan askerlerinin İzmir’e çıkarak Anadolu’yu işgal planlarında da perde arkasındaki finansör oldu. Kimliğini çok açık etmemesinden ve hatta gizli tutmasından dolayı ‘Gizemli Avrupalı’ olarak da adlandırılan ve siyasetle yakın ilişkiler kuran Zaharoff, kısa sürede dönemin önemli güçlerinin siyasi danışmanı şeklinde çalışmaya başladı. Silah sanayisine ek olarak, petrol ve kumarhane alanlarında da adını duyurdu ve 1936 yılında Monte Carlo’da hayatını kaybetti. Bu çalışmada dünya siyasi tarihinin çehresini değiştiren savaşlar esnasında militarizmi besleyen, Yunanistan’a önemli maddi destekler sunan Osmanlı Rumu Basil Zaharoff ve onun etkilediği dünya düzeni arşiv belgeleri, The New York Times gazetesi ve araştırma eserleri ışığında ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Basil Zaharoff, Gayrimüslim, Militarizm, Savaş, Venizelos, Yunanistan.

Abstract

An Ottoman Greek Who Developed The World Arms Industry: Basil Zaharoff

Basil Zaharoff was born in 1849 in Muğla. The information about Zaharoff’s identity is various, but it is known that he spent his youth in İstanbul, Tatavla (Kurtuluş). He learned foreign languages in his youth and completed his education in English School with a scholarship. While working his uncle’s shop, Zaharoff stole the money he thought belonging to him and escaped to London to start his new life. After working several gun companies and getting into partnerships, he became rich in a short period of time. The reputation that he acquired in gun industry provided him to contact with the politicians of the period. The period when militarism was on the rise, he became the baron of the gun industry. Zaharoff supported his homeland, Greece, economically and militarily. He, as a financier, supported the participation of Greece to the World War I and the Greek soldiers’ attempt to capture İzmir. Zaharoff who did not reveal the details of

* Dr., Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, tagmat@ankara.edu.tr,
<https://orcid.org/0000-0002-9047-0131>

his identity was called “Mysterious European” began to work as an advisor for the great powers’ politicians. In addition to the gun industry, he made his reputation in petrol and casino fields and died in 1936 in Monte Carlo. In this paper, the Ottoman non-Muslim Basil Zaharoff, who fueled militarism, supported Greece economically and had an influence on the world order during the period of wars will be examined in the light of archives, The New York Times newspaper and secondary sources.

Keywords: Basil Zaharoff, Non-Muslim, militarism, War, Venizelos, Greece

Giriş

Osmanlı Devleti’ni çöküşe götüren nedenlerin başında ekonomik istikrarsızlık ve yetersizlik gelmektedir. İmparatorluğun ekonomik gelişimindeki aksaklıklar, Batılı devletlere verilen imtiyazlarla başlamış olsa da, ülkenin toplumsal yapısı da bunda etkili olmuştur. Gayrimüslim nüfus, ticareti elinde bulunduran kesimi oluştururken, Müslümanların ticaretten uzak durması, Gayrimüslimlerin kendilerini bu alanda daha çok geliştirmelerine ve ticari üstünlüğü muhafaza etmelerine zemin hazırlamıştır. Gayrimüslimlerin yaşadıkları coğrafyalar da elbette ki bunda rol oynamıştır. İstanbul, Selanik, İzmir gibi şehirlerde zenginleşen gayrimüslim nüfusun bankerlik, tüccarlık gibi mesleklerle zenginleşmesi şartı olmamıştır.

Ticaretle zenginleşen Gayrimüslimler, zamanla ekonomide öyle müktedir bir hale gelmişlerdir ki, saraya borç verme, borç tahsil eden şirketleri denetimlerinde tutma ve banka kurma ve işletme gibi önemli mevkilere ulaşmışlardır. Dersaadet Bankası, Osmanlı Bankası, Duyun-u Umumiye gibi kuruluşlarda da Gayrimüslimler nüfuz sahibi bir konum elde etmişlerdir.

Diğer yandan Osmanlı Devleti, bu ekonomik handikap içinde çırpınırken, savaşlar ardı ardına yaşanır hale gelmiştir. 1856 Kırım Savaşı ile başlayan ekonomik sarsıntı, daha sonraki sürece de etki etmeye başlamıştır. Savaş, içine çektiği ülkeler için yalnızca ekonomik bir tehlike anlamı taşımamış, zenginleşmenin aracı olarak da görülmüştür. Zenginleşmek için savaşmak, savaşmak için silah, silah için de paraya ihtiyaç duyulmuştur. Başka bir deyişle başlangıç ve bitiş noktası aynı halkada birleşen bir zincir meydana gelmiştir.

20. yüzyıl başlarında artık kurallar açıldı. Militarizmin dünyada yayılmaya başlaması, silah sektörünün de önem kazanmasına neden oldu. Eski silahların yetersiz kaldığı noktada mühendisler daha hızlı ateş eden, daha uzak menzilli ve cezbedici silahları tasarlamak için zekâlarını devreye sokuyorlar, ortaya çıkan ürünler de işinin ehli tüccarlar

tarafından satılıyordu. Pazarlama tekniği oldukça önemliydi. Bu sayede, dönemin popüler sektörü olan silah sanayi hızlı bir gelişim kaydediyordu. Her şey iç içe geçmiş ve uyum içinde işliyordu. Savaşlar silahlarla yapılıyor, savaşlar sonunda sömürgecilik büyüyor, ekonomisi zayıf ülkeler sömürge ve yeni pazarlar haline geliyorlardı. Böylelikle yeni baronlar ortaya çıkıyor, bu baronlar da dünya siyasetini perde arkasından yönetip savaş çıkırtkanlığı yapıyorlardı. 20. yüzyıla damga vuracak olan bu baronlardan en etkili ve önemlisi Osmanlı coğrafyasından çıkacak ve dünyayı yönetir hale gelecekti. Başka bir deyişle Osmanlı ülkesini paylaşmak üzerine icat edilen Doğu Sorunu, bir Osmanlı Gayrimüsliminin sattığı silahlar ve finansal desteğiyle hayata geçirilecekti.

Gizli Tutulan Aleni Bir Köken: Osmanlı Rumu Vasileos Zacharias/Basil Zaharoff

Osmanlı Devleti, 19. yüzyılın ilk yarısında Fransız İhtilali'yle ortaya çıkan yeni kavramlar ve ilkelerle tanıştığında, bu ilkelerin İmparatorluğu nasıl etkileyeceği çok da tahmin edilmiyordu. Bir yandan kendini gösteren milliyetçilik akımı, imparatorluk içindeki Gayrimüslim toplulukların uyanışını körüklerken, eşitlik, anayasa, insan hakları gibi kavramlar da kendini iyiden iyiye hissettirmeye ve dillendirilmeye başlamıştı. Yunanların Osmanlı Devleti'nden Mora'yı alarak bağımsızlığını kazanmaları sonrasında (1829), Babıâli de modernleşme hareketlerine hız vermeye başladı. 1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı, İmparatorluğun Müslüman ve Gayrimüslim tebaası arasında eşitliği sağlamayı vadederken, sosyal, askeri ve eğitim alanlarında da pek çok yeniliği öngörüyordu. İmparatorluk çeşitli reformlarla kurtarılmaya çalışılıyordu.

Vasileos Zacharias'un babası bir İstanbul Rumu idi. Ailesinin durumu ise biraz karışık. 1821 yılında başlayan ve 1829'da Yunanistan'ın bağımsız bir devlet olmasıyla sonuçlanan süreçte, İstanbul'da çıkan karmaşalardan dolayı Rusya'ya göç eden Zacharias ailesi, isimlerini Rusçalaştırarak Zaharoff soyadını aldılar. Olayların yatışmasıyla Anadolu'ya dönen Zaharoff'lar Muğla'ya yerleştiler ve Basil (Vasileos adı da Rusçalaştırılarak Basil olmuştur) burada 1849 yılında dünyaya geldi. Basil'in doğumundan sonra aile, İstanbul'a göç ederek bugün Kurtuluş olarak bilinen ve 19. yüzyılda Rumların çoğunlukta olduğu Tatavla semtine yerleştiler.¹ Basil Zaharoff, hayatının ileriki sürecinde,

---

¹ Richard Lewinson, *Esrarengiz Avrupalı Zaharoff*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1991), 9-10.

kökeniyle ilgili sorulara açıklıkla cevap vermekten çekinecek, yabancı makamlardan onaylattığı kimlik bilgileri doğrultusunda bir Osmanlı Gayrimüslimi olduğunu da saklayacak ve kendini Rus olarak tanıttı.² Bu durum da onun, ‘*Esrarengiz Avrupalı*’ olarak adlandırılmasına neden olacaktı.³ Basil’in doğum yılı ve yeri konusunda farklı bilgilerin gündeme gelmesi de onun esrarengiz olarak adlandırılmasına neden olan bir etkeni. Kimi kaynaklar onun İstanbul’da Rum bir anne ve Rus bir babadan, 1850 yılında dünyaya geldiğini belirtmekteydi.⁴ Babasının Rus olarak bilinmesi, muhtemelen ailenin Rusya’ya göç ederek soyadlarını Rusçalaştırmasından kaynaklanmıştı. Diğer yandan onunla ilgili çeşitli tanımlamalar da yapılmıştı. I’Annuaire Daily Mail gazetesi 1921 yılında onu, ‘*Belki Türk, belki Rum, belki Rus ama ne İngiliz ne de Fransız*’ şeklinde tanımlayacaktı.⁵ Zaharoff kimilerine göre dolandırıcı, kimilerine göre tutucu ve kaosla beslenen bir adam idi. Savaşçılar ise onu tüm öldürücü silahların kaynağı olarak görecekti.⁶

Basil, gençlik yıllarını İstanbul’da geçirdi. Maddi desteklerle İngiliz Okulu’na giderek, yabancı dil öğrendi ve dayısı Sevastopulos’un yanında çalışmaya başladı. Galata’da bir handa kumaş toptancılığı yapan tüccar dayısı ile ilişkileri çok da iyi değildi.⁷ Boş zamanlarında Galata’da yabancılara tercümanlık yaparak, hem yabancı dilini hem de medeni cesaretini geliştirme fırsatı buldu. Ancak içinde bulunduğu ortam ve şartlar genç Rum delikanlıya yetmemiş olacak ki bir sabah, dayısının dükkânındaki kasayı boşaltarak Londra’ya kaçtı. Artık önünde iki seçenek vardı: Ya doğru bağlantılar kurarak zengin olacaktı ya da sefil...

Ancak dayısı onun peşini bırakmadı ve parasını geri alabilmek için bir dava açtı. İşte bu noktada, bir zamanlar dayısının onu dükkâna ortak yaptığına dair verdiği pusulayı tesadüfen bulması, bu davadan ceza almadan kurtulmasını sağladı.⁸ 1873 yılında Kıbrıs’a yerleşen Zaharoff, ateşli silahlarla ilk defa burada tanıştı. İlk aşamada İngiliz ordu

² Antony Allfrey, *Savaş Baronu Zaharoff*, (Ankara: Cümle Yayınevi, 2016), 172.

³ *The New York Times*, 12 January 1936.

⁴ *The New York Times*, 28 September 1924.

⁵ Behzat Üstdiken, “Esrarengiz Avrupalı Sir Basil Zaharoff ve Orient Express”, *Finans Dünyası*, Mart 2001, Sayı 135: 86.

⁶ *The New York Times*, 12 January 1936.

⁷ Haydar Kazgan, *Galata Bankerleri*, (İstanbul: Tarihçi Kitabevi, 2014), 462.

⁸ Kazgan, *Galata Bankerleri*, 463.

mensupları için spor amaçlı silah malzemeleri satmaya başladı.⁹ Böylece kariyerinin temellerini attı.

Zaharoff, 27 yaşında kendisinden dört yaş büyük Emily Ann ile hayatını birleştirdi¹⁰ ve 28 yaşında, Torsten Wilhelm Nordenfeldt'in kurduğu Nordenfeldt adlı silah firmasında işe başladı. Kısa sürede yükselerek bu firmanın Balkan bölge temsilciliğine getirildi. 1870'lerin önde gelen silah şirketi Nordenfeldt, ilk denizaltıyı piyasaya sürerek bir ilke imza attı. Basil de kurnaz zekâsını kullanarak bu denizaltıları ilk olarak Yunanistan'a ardından Osmanlı Devleti'ne ve daha sonra da Rusya'ya sattı. Ancak pazarlama tekniği oldukça ilginçti. Bu üç alıcının birbirleri arasındaki rekabet, Zaharoff'a istediği fırsatı verdi ve her birine bir diğ erinin de denizaltı aldığını söyleyerek farklı sayılarda ve farklı fiyatlardan sattı. Aktarılan göre kendisi bu konuyu şu şekilde anlatmıştı: '*Yunanlara bir denizaltı sattım sonra Türklere gidip bir çift de onlara sattım. Sonra da Türklere denizaltı sattığımı Ruslara anlattım ve Türklere karşı dört denizaltı almanız yeterli olacaktır dedim. Ruslar yedi denizaltı aldı.*'¹¹ Zaharoff ilk mesleki başarısını bu şekilde kazanırken, 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı ve akabinde gerçekleşen Berlin Kongresi de Nordenfeldt'i adeta ihya etti.

Bu esnada silah sanayisi gelişmekte ve devamlı yeni teknoloji silahlar üretilmekteydi. Zaharoff da içinde bulunduğu bu piyasayı yakından takip ediyordu. Amerikalı Hirom Maxim'in sahibi olduğu Maksim Şirketi'nin piyasaya sürdüğü, dakikada 100'den fazla mermi atabilen soğutmalı makineli tüfeği inceledikten sonra 1888 yılında, iyi bir kariyer yaptığı Norderfeldt'in Maksim ile birleşmesini sağladı. Ancak bu ortaklık uzun sürmedi. İki şirket yollarını ayırırken, Zaharoff Maxim'de devam etmeyi tercih etti. 1897 Teselya (Türk-Yunan) Savaşı, Çin-Japon Savaşı, ABD-İspanya Savaşı gibi çatışmaların arka arkaya gelmesi, silah sanayisinde de büyük bir hareketliliğe yol açtı. Maksim, mühendislik harikası silahlarını üretirken, Zaharoff da bu silahları akılcıca pazarlamaya başladı.¹² Zaharoff'un pazarlama tekniği değişmiyordu. Tıpkı denizaltı satışında olduğu gibi kısa süre sonra savaşıması muhtemel ülkelere aynı silahları farklı fiyatlarla satarak zenginleşmeye

---

⁹ Allfrey, *Savaş Baronu Zaharoff*, 35.

¹⁰ Allfrey, *Savaş Baronu Zaharoff*, 35.

¹¹ Allfrey, *Savaş Baronu Zaharoff*, 79.

¹² Kazgan, *Galata Bankerleri*, 464.

başladı.¹³ Zaharoff mesleği gereği siyaseti de yakından takip ediyor ve deyim yerindeyse savaşın kokusunu alır almaz, o ülkelerle görüşmeler ayarlıyor ve yaptığı görüşmeler sonunda son teknoloji silahlarını satmayı başarıyordu. Zaharoff siyaseti ve gerilimleri körükledikçe, savaşlar da onu beslemeye ve zenginleştirmeye başlayacaktı.

Basil Zaharoff'un Yükselişi

Zaharoff, Nordenfeldt şirketinde başladığı kariyerine Maxim şirketi ortaklığıyla devam etti. Ancak onun yükselişini sağlayan asıl gelişme 1897 yılında Vickers Şirketi'nin Maxim'i satın alması oldu. Böylece Maxim sona yaklaşırken Zaharoff parlamaya başlayacaktı.¹⁴ Zaharoff oldukça zeki bir tüccardı. O, zekâsını yalnızca silah pazarlama alanında kullanmakla yetinmedi. Buna ek olarak militarizmin siyaseti yönlendirdiğini de erkenden keşfetmişti. Kısacası, silah satmak için savaşa ihtiyaç vardı ve başta Zaharoff olmak üzere bu sektörün baronları için ortalığı kızıştırmak ve savaşları körüklemek zor değildi. Bu durum da onları siyasetin kirli bir parçası haline getiriyordu. Zaharoff için de aynı durum geçerliydi. Pek çok çıkar, barışa karşıydı ve bir gün savaşlar ortadan kalkarsa, maddi çıkarların zarar göreceğine inananlar, her dönemde paralarıyla basın kampanyalarını desteklemekteydiler.¹⁵ Basın baronların, baronlar da paranın esiri olmuştu. Tüm bunların besin kaynağı ise savaştı.

1910'da Yunanistan Başbakanı olan Eleftherios Venizelos ile Zaharoff, Balkan Savaşları başlamadan birkaç yıl önce tanışmışlar ve temkinli ama samimi bir ilişki inşa etmişlerdi.¹⁶ Zaharoff ve Venizelos'un dostlukları, kendi çıkarları doğrultusunda ortak bir paydada birleşen çıkar ilişkisinden başka bir şey değildi.

1912-1913 yıllarında Balkan sınırlarını yeniden değiştiren Balkan Savaşları, Zaharoff ile Venizelos arasındaki ilişkileri güçlendirdi ve hatta gelecekteki atılımlar için bir prova süreci halini aldı. Öne sürülen iddialara göre Zaharoff, Balkan Savaşları esnasında Yunanistan'a 2,500,000 sterlin (başka bir deyişle 2,000,000 frank) yardımda bulundu.¹⁷ Bu maddi yardım Zaharoff'un Yunanistan'a ilk desteği idi ancak son da olmayacaktı. Ne de olsa

---

¹³ Lewinson, *Esrarengiz Avrupalı Zaharoff*, 58

¹⁴ Lewinson, *Esrarengiz Avrupalı Zaharoff*, 64-65

¹⁵ Dimitris Kitsikis, *Yunan Propagandası*, (İstanbul: Meydan Neşriyat, -T.Y.), 280.

¹⁶ Allfrey, *Savaş Baronu Zaharoff*, 165.

¹⁷ Kitsikis, *Yunan Propagandası*, 282.

Yunan kökenliydi ve Yunanistan'ın da bulunduğu her savaşta engellenemez bir şekilde ortaya çıkan ulusal hisleri, onu Yunanistan'a daha da yakınlaştırıyordu.

Birinci Dünya Savaşı öncesinde Vickers, artık Zaharoff'un şirketi haline gelmişti bile. Vickers, Armstronglardan sonra İngiltere'nin iki numaralı silah üreticisi konumundaydı.¹⁸ Birinci Dünya Savaşı ise Zaharoff'u hem ekonomik hem de siyasi olarak zirveye çıkaracaktı. Büyük Savaş öncesinde tanıştığı David Lloyd George ile ilişkileri, savaş esnasında daha da sıkılaştı. Böylelikle dönemin İngiliz Asquith Hükümeti ile de iyi ilişkiler kurmayı başardı. Savaşın en fazla hararetlendiği 1915 yılında İngiltere Hükümeti, savaş malzemelerinin üretim ve dağıtımını üstlenecek olan Mühimmat Bakanlığı'nı kurarak, başına da David Lloyd George'u getirdi.¹⁹ Bu yeni görev, Zaharoff ile geleceğin İngiltere Başbakanı Lloyd George'un ilişkilerini de güçlendirdi.

Zaharoff zekâsını, kendisine servet yaratmak için kullanan, aristokrat görünüşlü, etkileyici şekilde yabancı dil konuşabilen ve dikkat çekici bir adamdı. Bununla birlikte özel yaşamında da lükse düşküdü.²⁰ Orient Express'e (Doğu Ekspresi) karşı da büyük bir ilgisi vardı. Yolculuklarında her zaman 7 no'lu kompartımanı tercih ediyordu. Hatta 1924 yılında evlendiği (ikinci evliliği) İspanyol Düşesi Maria del Pilar²¹ ile de Orient Express de tanışacaktı.²² Diğer yandan öngörülerini de yüksekti. Birinci Dünya Savaşı başladığında pek çok kişi bu savaşın kısa sürede son bulacağını düşünürken, Zaharoff savaşın en az üç yıl devam edeceğini anlamıştı bile.²³ Zaharoff savaşın uzun sürmesiyle servetine servet katmayı hayal ediyordu. Öyle de oldu. Savaş devam ettikçe hafif ve ağır silah siparişlerinin sonu gelmiyor, talepler giderek artıyordu. Savaş sonuna kadar verilen toplam silah siparişi 250 bini bulacaktı.²⁴ Bu durum, Müttefik Devletler nezdinde Zaharoff'un kıymetini oldukça arttırmıştı. Buna ek olarak, zamanla bu devletleri kendi yörüngesine almayı da başarmış ve onların siyasi kararlarında da başvurdukları bir danışman haline gelmişti.²⁵ İngiliz siyasetçi

---

¹⁸ Lewinson, *Esrarengiz Avrupalı Zaharoff*, 68-74.

¹⁹ Cecil Bloom "A Conspiracy of Silence? Lloyd George and Basil Zaharoff", *Journal of Liberal History*, 86, Spring 2015: 24.

²⁰ Yorgo L. Zarifi, *Hatıralarım*, (İstanbul: Literatür Yayınları, 2005), 314-315.

²¹ *The New York Times*, 28 September 1924.

²² Üstüken, "Esrarengiz Avrupalı Sir Basil Zaharoff", 89.

²³ Allfrey, *Savaş Baronu Zaharoff*, 194.

²⁴ Allfrey, *Savaş Baronu Zaharoff*, 195.

²⁵ Allfrey, *Savaş Baronu Zaharoff*, 211.

Philip Noel Baker 1936 yılında, Zaharoff'un etkisini isim vermeden şöyle anlatacağı: 'Silahların önemi dolayısıyla silah sanayicileri ve hükümetler arasında sıkı bağlar bulunuyordu ve sanayicilerin hükümetler üzerindeki baskıları çok kuvvetliydi'.²⁶

1914 yılında savaş başladığında ve Almanya savaşa girdiğinde Venizelos da Müttefik Devletlere desteğini sunmuştu. Ancak bu esnada Yunan ordusu savaşa hazır bir durumda değildi. Zaharoff bu işe el atmaya karar verdi.²⁷ Zaharoff Birinci Dünya Savaşı'nın en harareti yılı olan 1915'te ticari bağlantılarını iyiden iyiye geliştirmişti. Yunanistan adına savaş gemilerinin satış görüşmelerine katılıyordu. Brezilya Hükümeti tarafından satışa çıkarılan Rio de Janeiro adlı gemi de bunlardan bir tanesiydi. Londra'daki farklı bir firmanın da Yunanlar adına bu görüşmelere katıldığını öğrenmişti. Ancak istihbaratı kuvvetliydi ve Brezilya Hükümeti'nin gemi için nakit para talep ettiğini ve Türklerin de bu geminin peşinde olduğunu anlaması zor olmamıştı. Bu gelişme üzerine aradan çekilmeyi tercih etti.²⁸ Diğer yandan 1915 yılında Müttefik kuvvetlerin Yunanistan'ı kendi saflarında savaşa sokması konusunda da resmen arabuluculuk etti.²⁹ Çünkü savaşın ilk yılında Avusturya ordularının Sırp topraklarına ilerlemesi Yunanistan'ın önem kazanmasına neden olmuştu.³⁰ Ancak bu durum Yunanistan siyasetindeki iki önemli isim arasında büyük bir anlaşmazlığın yaşanmasına ve bu anlaşmazlığın da bir bölünmeye dönüşmesine neden oldu. Kral Konstantinos, Alman İmparatoru Wilhelm'in kız kardeşi ile evli olması ve siyasi anlaşmazlıklardan dolayı tüm gücüyle Yunanistan'ın Müttefikler yanında savaşa girmesine engel olmaya çalışırken, Venizelos ve Zaharoff Müttefikleri gücendirmemek için her türlü yolu deniyorlardı. Fransa, Kral Konstantinos'un Yunanistan'dan gönderilmesi için Venizelos'a mali destek sağlarken, bunun yetersiz kalması Zaharoff'un devreye girmesine yol açtı. Zaharoff Konstantinos'a karşı yürütülecek propagandayı finanse etmeyi kabul etti.³¹ İşte Zaharoff'un da propaganda pratiği bu dönemde oluşmaya başladı. Propagandanın en önemli aracı olan basın bu noktada tüm etkisini göstermeye başladı. Yunanistan'da, Birinci

---

²⁶ Kitsikis, *Yunan Propagandası*, 279.

²⁷ Guiles Davenport, *Zaharoff High Priest of War*, (Boston: Lee and Shepard Company, 1934), 179.

²⁸ Μουσείο Μπενάκη, Αρχείο Ελευθερίου Βενιζέλου [Benaki Museum Eleftherios Venizelos Archive] 173.098.019.

²⁹ Bloom, "A Conspiracy of Silence", 24.

³⁰ Lewinson, *Esrarengiz Avrupalı Zaharoff*, 81.

³¹ Lewinson, *Esrarengiz Avrupalı Zaharoff*, 84.

Dünya Savaşı esnasında başlayan ve devam edecek propagandalar dizisinde basın özellikle silah sanayicileri tarafından büyük oranda denetim altına alındı. Basının görevi, savaş ve silah tutkusunu körüklemektir.³² Yunanistan'da Müttefikleri destekleyen Eleftheros Tipos gazetesi Zaharoff tarafından bu dönemde kurulurken,³³ Embros gazetesinin satın alınması ve Venizelos yanlısı Patris gazetesinin de Fransa'dan destek talep etmesi aynı dönemde gerçekleşti.³⁴ Konstantinos aleyhine güçlü bir propaganda ağı yaratılmaya başlandı. Diğer yandan Zaharoff'un kurmuş olduğu bu ağ yalnızca Yunanistan'a özgü değildi. Fransa'da da çeşitli basın kuruluşlarını denetiminde tutmayı başarmıştı. Fransız Radyo Ajansı ve Excelsior gazetesi Zaharoff'a aitti.³⁵

Diğer yandan Büyük Savaş biterken bile savaş yanlısı propaganda tüm hızıyla devam ediyordu. 'Yunan Ordusu Strumca'da', 'Yunanistan'a Sığınanlar' ve 'Vatansız Kalmış Rumların Atina'daki Mitingi', propaganda içerikli sinema filmlerinden birkaçıydı. Buna kartpostallar ve fotoğraflar da eklenmişti.³⁶ Nihayetinde Kral Konstantinos ve Venizelos arasındaki mücadeleden Venizelos galip çıkarken, Yunanistan da kendini 1917 yılında Müttefik Devletler tarafında savaşın içinde buldu. 1917 yılı, Zaharoff açısından bir kazanımı işaret ederken, Rusya'da aynı yıl gerçekleşen Bolşevik Devrimi de bir kayba neden olmuştu. Rusya'nın savaştan çıkması Zaharoff'un önemli bir pazarı kaybetmesine neden oldu.³⁷

Zaharoff savaş sonunda, 1918 yılında Vickers şirketinden ayrı olarak Paris'teki Banque de la Seine adlı bankayı satın aldı.³⁸ Böylelikle Yunanistan'a yönelik maddi yardımlarını bu banka aracılığıyla gerçekleştirmeye başladı. İstanbul'da da bu bankanın şubelerini açtı. Bu şubelerden en önemlisi olan Galata'da bulunan merkez şube, tesadüf o ki Kevark Bey Han'ının altında dayısının bürosunun bulunduğu yerdedi.³⁹

Diğer yandan, Zaharoff savaş esnasında yalnızca Lloyd George ile kurduğu dostlukla yetinmedi. Fransa Başbakanı Clemenceau da Zaharoff'un etki çemberi

³² İsmail Çolak, *Yunan İşgalinin Gizli Patronu Zaharoff*, (İstanbul: Okul Yayınları, 2004), 40.

³³ Davenport, *Zaharoff High Priest of War*, 191.

³⁴ Lewinson, *Esrarengiz Avrupalı Zaharoff*, 85-86.

³⁵ Kitsikis, *Yunan Propagandası*, 283.

³⁶ Kitsikis, *Yunan Propagandası*, 235.

³⁷ Allfrey, *Savaş Baronu Zaharoff*, 331.

³⁸ Kitsikis, *Yunan Propagandası*, 280.

³⁹ Üstdiken, "Esrarengiz Avrupalı Sir Basil Zaharoff", 87.

içerisindeydi. Ancak aktarılanlara göre Zaharoff, Clemenceau'dan ziyade onun erkek kardeşi Paul ile daha samimiydi.⁴⁰ Bonkör davranışlarıyla dünyanın en güçlü hükümetlerini hoş tutmaya çalışıyor ve yatırımını doğru yere yapıyordu. Buna örnek olabilecek davranışlarından biri, savaşın başladığı dönemde 'dünyanın en iyisi' olarak bilinen altın yemek takımlarını, eritilmesi için Fransa Bankası'na bağışlamasıydı.⁴¹ Her ne kadar banka bunu kabul etmemiş olsa da⁴² bu davranışıyla Fransa'nın takdirini kazanmıştı. 1913 yılında Fransız vatandaşı olan Zaharoff,⁴³ savaş sonrasında Yüksek Şovalye Nisanına layık görüldü. 1919 yılında ise İngiltere Kralı V. George, ülkesini silahlarla donatan ve Almanya'dan önemli bilgiler getirerek⁴⁴ İngiltere'ye savaşı kazandıran⁴⁵ Zaharoff'a "Sir" unvanı vermeyi uygun buldu. Zaharoff artık dünyanın altıncı büyük gücü olarak nitelendiriliyor,⁴⁶ dünyanın en zengin on adamı içinde adı sayılıyordu.⁴⁷

Zaharoff, savaş esnasında Müttefiklere 50 milyon franklık katkı sağlarken elbette ki bu katkısı karşılıksız bırakılmadı. Savaş sonrasında toplanan Paris Barış Konferansı'nda (1919) Venizelos diplomatik becerisini sergilerken, Zaharoff da Müttefikleri, İzmir'in Yunanlara verilmesi için perde arkasından ikna etmeye çalıştı ve başarılı da oldu. Paris Barış Konferansı esnasında İngiltere Dışişleri Bakanı olan Balfour da Zaharoff ile iş ilişkisine sahipti. Balfour Vickers ve Zaharoff'a bağlı olan Beardmore Gemi İnşaat Şirketi'nde murahhas üye idi.⁴⁸ Zaharoff hem Müttefiklerin hem de Venizelos'un yalnızca danışmanı değil ayrıca mali olarak da dayanaklarıydı.⁴⁹ Birinci Dünya Savaşı ile başlayan dönemde hemen her uluslararası konferansta perde arkasındaki isim olmaya başladı.⁵⁰

Yunan askerinin İzmir'e çıkmasına onay verildiği haberini dönemin Yunanistan

---

⁴⁰ Allfrey, *Savaş Baronu Zaharoff*, 199.

⁴¹ Allfrey, *Savaş Baronu Zaharoff*, 204.

⁴² Allfrey, *Savaş Baronu Zaharoff*, 321.

⁴³ Davenport, *Zaharoff High Priest of War*, 49.

⁴⁴ Aktarılanlara göre, Zaharoff savaş döneminde Bulgar askeri kılığında Almanya'ya gitmiş ve İngiltere lehine casusluk faaliyetlerinde bulunmuştu. Çolak, *Yunan İşgalinin Gizli Patronu*, 55.

⁴⁵ Allfrey, *Savaş Baronu Zaharoff*, 315.

⁴⁶ Blomm, a.g.m., s. 22

⁴⁷ *The New York Times*, 24 November 1929.

⁴⁸ Engin Berber, *Sancılı Yıllar İzmir 1918-1922 Mütareke ve İşgal Döneminde İzmir Sancağı*, (Ankara: Ayraç Yayınları, 1997), 119.

⁴⁹ Lewinson, *Esrarengiz Avrupalı Zaharoff*, 92.

⁵⁰ *The New York Times*, 28 September 1924.

Paris Büyükelçisi Kaklamanos'tan öğrendiği Zaharoff, ona hislerini şu sözlerle ifade etmişti:⁵¹

'Azizim Kaklamanos, verdiğiniz güzel haberler için çok teşekkür ederim. Bu haberin acizane gayretlerimin bir eseri olduğunu sanıyorum. Nitekim ben de Clemenceau ile Lloyd George'a telgraf çekerek kalpten teşekkürlerimi bildirdim.'

Telgrafta da dikkat çektiği üzere, Zaharoff İzmir'in Yunanistan'a teslimi konusunda kendi emeklerini ve çabasını görmezden gelmiyor ve gelinmesine de mahal vermiyordu.⁵²

İzmir'in Yunanlara devredileceği konusuyla ilgili aktarılan bir başka anekdot da Zaharoff'un Mercedes Otel'i'ne gelerek heyecanlı bir şekilde Venizelos'a İzmir'in Yunanistan'a verileceğini söylemesiydi. Buna karşılık Venizelos da Clemenceau ile görüştüğünü ve İzmir'in Yunanlara verilmesi için yalvardığını Zaharoff'a aktarmıştı. Zaharoff ve Venizelos kucaklaşarak mutluluklarını paylaşmışlardı.⁵³

Dünya silah sanayisini ellerinde tutan Zaharoff siyasi bağlantıları sayesinde Yunanistan'a büyük bir jest yapmıştı. Şimdi sıra, Anadolu'ya çıkan Yunan ordusunu silahlarla donatmaya gelmişti.

Yunanistan'ın Savaş Finansörü Basil Zaharoff

Zaharoff, Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle önemli güçlerin güvenini kazandıktan sonra, ilgi alanını da başka bir yöne doğru çevirdi. Özellikle savaş sonunda Osmanlı Devleti ve Müttefikler arasında 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi doğrultusunda İngiltere'nin Musul'u işgal etmesi, Zaharoff'un da yönelimlerine etki etti.⁵⁴ Petrolün önem kazanması artık yeni bir dönemi işaret ediyordu. Zaharoff da yeni döneme ayak uydurmakta gecikmedi. Yunanistan'ın, petrol kuyularının kapısını aralayan Trakya'ya yerleştirilmesi için çalışmalara başladı. Doğu meselesini yönetmek için Lloyd George'dan bizzat yetki istemekle kalmayıp, Yunanların da desteklenmesini talep etti.⁵⁵ Zaharoff'un Yunanistan'ın desteklenmesi talebi ve Trakya ricası, 1920 yılında imzalanan Sevr Antlaşması ile gerçekleşecekti. Bu antlaşma ile Batı Trakya'ya ek olarak Doğu Trakya ve İzmir de özel bir

⁵¹ Kitsikis, *Yunan Propagandası*, 290

⁵² Andrew Dalby, *Eleftherios Venizelos 1919-1923 Barış Görüşmeleri ve Sonrası*, (Ankara: Akılçelen Kitaplar, 2014), 124.

⁵³ Çolak, *Yunan İşgalinin Gizli Patronu*, 88.

⁵⁴ Çolak, *Yunan İşgalinin Gizli Patronu*, 66.

⁵⁵ Allfrey, *Savaş Baronu Zaharoff*, 399.

statüyle Yunanistan'a verildi.⁵⁶ Ancak İngiliz kabinesinde Zaharoff'tan hoşlanmayan ve onu, İngiliz Hükümeti'ni ağına düşüren bir fırsatçı olarak niteleyen kişiler de mevcuttu. İngiltere Genelkurmay Başkanı Mareşal Sir Henry Wilson, Zaharoff aleyhindeki fikirlerini çekinmeden söylüyor hatta İngiliz Hükümeti'ni uyarmaya çalışıyordu.⁵⁷

1920 yılında Sevr Antlaşması'nın imzalanması, Yunanistan ve Zaharoff için oldukça önemliydi. Ancak sonrasında yaşanan olaylar silsilesi Zaharoff'un Yunanistan için daha çok çaba sarf etmesine neden olacaktı. 1920 yılında Sevr'in imzalanmasına kadar geçen sürede Venizelos'un diplomatik başarıları, Zaharoff'un Müttefikleri telkinleriyle başarıya ulaşmış gibi görünüyordu. 1920 yılının Ekim ayında yaşanan ilk beklenmedik gelişme, Kral Aleksandros'un sarayın bahçesinde bir maymun tarafından ısırılması sonucunda hayatını kaybetmesiydi. Bu, Yunanistan için önemli bir şoktu. Dahası Başbakan Venizelos şimdi veraset sorununu çözmek zorundaydı. Konstantinos'un oğlu Paul Krallık teklifini reddederken, olaya Zaharoff da dahil oldu. Rum tüccar, Konstantinos'un kral olmaması pahasına İngiltere Kralı'na bir İngiliz Prens adaylığı fikrini dile getirdi fakat İngiliz Kralı bu teklife sıcak bakmadı. Zaharoff bu girişiminde başarısız olmuştu.⁵⁸ Diğer yandan 1920 yılının Kasım ayında Yunanistan'daki seçimlerin sonuçları herkesi şaşkınlığa uğratan bir diğer gelişmeydi. Venizelos beklenmediği bu seçim hezimetini sonucunda Yunanistan'ı terk ederken, 1917'de sürgüne giden Kral Konstantinos Yunanistan'a geri döndü.

Birinci Dünya Savaşı esnasında Yunanistan'ın Müttefikler tarafında savaşa girmesine muhalefet eden Konstantinos İngiltere tarafından şüpheyle bakılan bir kişiydi. Bu noktada İngiltere'yi Konstantinos'a rağmen Yunanistan'a desteğini kesmemesi için ikna etme görevi de yine Zaharoff'a düşmüştü. Zaharoff şöyle diyordu: '*Eğer istiyorlarsa bırakın dönsün. Bizi ateşten kurtaracak olan odur. Bunu başardığında onu tekrar tahttan alırsın. Bunu daha önce de yaptık bir kez daha yaparız*'.⁵⁹

Zaharoff, Venizelos'un seçim yenilgisinden sonra da çizgisini çok fazla değiştirmede. Yunan çıkarları doğrultusunda, 1920 yılı sonrasında kurulan Kralcı Yunan

---

⁵⁶ Nihat Erim, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, Osmanlı İmparatorluğu Andlaşmaları, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, Cilt I, 1953), 552-557.

⁵⁷ Allfrey, *Savaş Baronu Zaharoff*, 341.

⁵⁸ Kitsikis, *Yunan Propagandası*, 294.

⁵⁹ Allfrey, *Savaş Baronu Zaharoff*, 343-344

Hükümetlerini de Anadolu Harekatı konusunda destekledi. Zaten Avrupa’da yayımlanan önemli gazete ve dergilerin hissedarları arasında Yunan işadamları da yer almaktaydı. Bu, Yunanların politik planları için çok önemliydi. Ancak daha önemlisi Zaharoff’un İngiltere ve Fransa’da sahip olduğu medya gücüydü.⁶⁰ Zaharoff medya gücünü elinde tutmaya devam ederken, sahip olduğu bankalar aracılığıyla da Yunanistan’a yönelik yatırımlarına devam ediyordu.

Öte yandan Yunanistan, 1920 yılında Batı Anadolu kıyılarından ilerlemeye başladığı dönemde, Zaharoff mali girişimlerini de geliştirmeye niyetlenmişti. Merkezi Paris’te bulunan Seine Bankası ve Vickers’ın ortaklığıyla yeni bir şirket kuran Zaharoff, bu yeni şirket aracılığıyla Osmanlı tersanelerini ele geçirme planları yapmaya başladı.⁶¹ Bu banka Doğu Sorunu’nun finansörü olarak çalışıyordu.⁶² Zaharoff’un bankacılık konusundaki önemli başka bir girişimi de İzmir’de hayata geçti. 2 milyon sterlinlik bir sermaye ile İyonya Bankası’nı tesis eden Zaharoff, bu banka aracılığıyla Batı Anadolu’da kurulması hedeflenen İyonya Devleti’ne kredi sağlamayı planlamaktaydı. Bu banka ayrıca Batı Anadolu’da Türklerle yaşanan savaşın devamını finanse edebilmek için de gerekli görülmüştü.⁶³ Bir yandan Yunanistan’ın Anadolu’daki işgal hareketi ilerlerken, diğer yandan Zaharoff da asıl işi olan silah ticaretine devam ediyordu. Zaharoff bu defa da Türklere silah satmaya niyetlendi. Mustafa Kemal Paşa ile iletişime geçmek ve TBMM Hükümeti’ne silah satmak için girişimde bulunmuşsa da bu teklif Mustafa Kemal Paşa tarafından geri çevrilmişti.⁶⁴

Diğer taraftan 1921 yılında Anadolu’daki savaş hızlanmıştı ve Batı cephesi de bir dizi savaşa sahne oluyordu. Tam da bu esnada Zaharoff İstanbul’daki evini Venizelosçuların karargahı haline getirmişti. Pazar günleri Zaharoff’un evinde toplanan bu grubun ana gündem maddesi Anadolu’da kurulacak özerk Yunan Devleti idi.⁶⁵ Zaharoff bir yandan ulusal çıkarları için Yunanistan’daki kral yanlısı hükümeti desteklerken, perde arkasından da Anadolu Harekatı’nın siyasi uygulayıcısı Venizelos ve onun destekçileri ile de sıkı bağlarını koruyordu. Zaharoff kurduğu tüm siyasi bağlantılar ve Yunanistan’a desteklerine

---

⁶⁰ Çolak, *Yunan İşgalinin Gizli Patronu*, 77.

⁶¹ Çolak, *Yunan İşgalinin Gizli Patronu*, 96.

⁶² Lewinson, *Esrarengiz Avrupalı Zaharoff*, 117.

⁶³ Guiles Davenport, *Zaharoff High Priest of War*, 264.

⁶⁴ Çolak, *Yunan İşgalinin Gizli Patronu*, 97.

⁶⁵ *TİTE Arşivi*, K65-G84-B84.

rağmen, Türklerin kazandığı zafere engel olamadı. Yunanistan, 1922 yılında Türkler karşısında büyük bir hezimet yaşarken Zaharoff pes etmeyecekti. Yaşanan yenilgi sonrasında Yunanistan’da bir askeri darbe gerçekleşti. İktidarı ele alan İhtilal Komitesi, barış konferansında Yunanistan’ı temsil etmesi için Venizelos ile iletişime geçti ve ülkesini temsil etmesini istedi.⁶⁶

Bu esnada Zaharoff da Anadolu’daki savaşın ardından servetinin önemli bir miktarını kaybetmişti ancak bu kayıp ona zarar verecek düzeyde değildi. Savaşın sonunda 1922 yılında toplanan Lozan Barış Konferansı esnasında ise Bulgaristan’da Türkler aleyhine çeşitli propaganda hareketlerine girişmeyi tercih etti. Hatta bir propaganda teşkilatı kurdu.⁶⁷ Zaharoff’un bu girişimi elbette ki nedensiz değildi. Amacı, Lozan Konferansı esnasında Türkiye ve Bulgaristan arasında ortaya çıkan yakınlaşmaya darbe vurmaktı. Konferans esnasındaki önemli bir diğer faaliyeti de Küçük Asya Bozgunundan sonra travma yaşayan Yunan ordusunu yeniden canlandırmak için destekte bulunmasıydı. Görüşmeleri 1922 yılında başlayan ve 1923 yılında imzalanan antlaşmayla sona erecek olan Lozan Konferansı sürecinde General Pangalos önderliğinde Trakya’da yeniden organize edilen Yunan ordusunun arkasında Zaharoff vardı. Amaç; Mudanya Ateşkes Antlaşması ile Türklere verilen Doğu Trakya’yı da alarak İstanbul’a doğru ilerlemektir.⁶⁸ Artık İngiltere, Fransa İtalya savaş istemiyordu. Yunanistan’ın bir bozgun yaşadığı, ekonomik bir çıkmaz içinde olduğu ve Türklere tamirat bedelini ödeyecek gücünün olmadığı bir dönemde, Meriç Ordusu adı verilen Yunan ordusunun yeniden toparlanabiliyor olmasının tek açıklaması, geri planda maddi destek sağlayan bir finansörün varlığıydı. Bu süreçte Yunan askeri kuvvetlerinin yeniden can bulması, Zaharoff’u oldukça heyecanlandırmıştı.⁶⁹ Bu durum 1923 yılında, Fransız Le Matin gazetesinde de yer almıştı. Gazete, ‘*Avrupa’nın gizemli adamı Yunanların kırılan onurunu tamir etmesi için ve doğu Trakya’daki toprakları geri alması için orduları tekrar silahlandırmaya hazırlandığını*’ bildirmişti.⁷⁰ Nihayetinde Yunanistan’ın Anadolu’da

---

⁶⁶ Μουσείο Μπενάκη, Αρχείο Ελευθερίου Βενιζέλου [Benaki Museum Eleftherios Venizelos Archive], 173-029-043.

⁶⁷ ΤΙΤΕ Αρşivi, K46-G53-B53; ΤΙΤΕ Αρşivi, K69-G82-B82.

⁶⁸ *Επιχειρήσεις εις Θράκην 1919-1923*[*Ventures of Thrace 1919-1923*], (Athinaï: Arhigian Stratou Diefthinsis Istorias Stratou, Ekdosis Diefthinseos Istorias Stratou, 1969), 165.

⁶⁹ Allfrey, *Savaş Baronu Zaharoff*, 354.

⁷⁰ Allfrey, *Savaş Baronu Zaharoff*, 354.

yaşadığı yenilgi Zaharoff'un da prestijini zedelemişti.

Zaharoff'un yine aynı dönemde yani Lozan Konferansı görüşmelerinin devam ettiği günlerde ilgilendiği bir başka konu da Yunanistan'daki göçmen sorunuydu. Yunanistan'ın yaşadığı yenilgi sonrasında Anadolu ve Doğu Trakya'dan çok sayıda Rum, Yunanistan'a göç etmişti, üstelik bu göçler nüfus Mübadelesi kapsamı dışında gerçekleşen bir akındı. Dolayısıyla Yunanistan yaşadığı ekonomik sorunlara ek olarak bir de göçmenleri yerleştirmek için kredi arayışlarına başlamıştı. Amerikan ve Fransız yetkililerle görüşmelerin devam ettiği 1923 yılı boyunca Zaharoff Yunanistan'a ismini belirtmeksizin gizli bağışlarda bulundu. Bu bağışlar göçmenler için farklı kişiler aracılığıyla gerçekleştirilmişti. Diğer yandan Zaharoff'un bu bağışları yaparken kimliğini saklaması yine kendisi tarafından yakın çevresinin tepkisinden duyduğu çekince ile açıklanmıştı.⁷¹

Aynı yıl propaganda faaliyetlerini çok daha küresel bir basın organı üzerinden yönetmek için Lord Northcliffe'in ölümünü bir fırsat olarak değerlendirmek istedi. Çünkü Lord Northcliffe The Times gazetesinin sahibiydi ve hayatını kaybetmesi sonucu The Times gazetesi satışa çıkarılmıştı. Ancak Zaharoff gazeteyi satın almadı. 1923 yılının sonunda ise The New York Times gazetesinde Zaharoff ile ilgili ilgi çekici bir haber yayımlanmıştı. Lozan Antlaşması'nın üzerinden birkaç ay geçtikten sonra Yunanistan'da, Venizelistlerin Kralı yeniden sürgüne göndererek cumhuriyeti ilan edecekleri ve bu Fransız sistemi yönetim şeklinin de başkanının Zaharoff olacağı planlarının yapıldığı gündeme geldi.⁷² Ancak ilerleyen süreç bu haberlerin yalnızca söylentiden ibaret olduğunu gösterdi.

Kara Paradan Hayırseverliğe

Le Matin gazetesi başyazarı ve daha sonra da Suriye Valisi olacak Senatör Henri de Jouvenel, Zaharoff ile ilgili şunları söylüyordu: *'Bu kozmopolit ve 1 milyonun üzerinde varlığa sahip olan adamı kınamayalım. İngiltere'de Sir unvanı, Fransa'da Legion d'Honneur Yüce Haçı verilen bu adam Rumdur ve şurada burada elde ettiği siyasal etkinliğini ülkesinin yararına kullanması doğaldır. Rezalet kendisine verilen destektedir. Bu adam ne İngiltere ne de Fransa'da doğmuştur. Kendilerini uluslararası para babalarına kullandırtan milletlere yazıklar olsun! Ne mutlu Fransız siyaseti bağımsızlığını Zaharoff'tan*

---

⁷¹Μουσείο Μπενάκη, Αρχείο Ελευθερίου Βενιζέλου [Benaki Museum Eleftherios Venizelos Archive], 173.318.22.

⁷² *The New York Times*, 18 December 1923.

*geri alabilmiştir.*⁷³ Büyük Savaşın güçlü devletleri yaşadıkları yenilgiden mi yoksa savaşın kötülüğünün farkına vardıklarından mı bilinmez ama bir suçlu arıyorlardı ve Zaharoff'u seçmişlerdi.

Savaşın sonra Yunanistan'ın yaşadığı yenilgi Zaharoff'u da sarsmıştı. Ciddi bir maddi kayıp yaşamıştı ancak bu elbette ki onun tüm servetini kaybettiği anlamına gelmiyordu. Zaharoff savaşın sonra dikkatini başka alanlara yöneltmeye başladı. Monte Carlo artık onun yeni merkeziydi. Silah sektöründen Kumarhane sektörüne geçmişti. Ancak yöntem olarak eskisinden farklı bir yol izlemiyordu.⁷⁴

Diğer yandan bahsedilmesi gereken önemli noktalardan biri de Zaharoff'un hayırsever tarafıdır. Yunanistan'a vatansever hislerle bağlıydı. Bundan dolayı Yunanistan'ı yalnızca siyasi alanda ve savaşlarda desteklemekle kalmadı. Atina'da salgın hastalıkla mücadele için 1919 yılında Pasteur Enstitüsü'nü kurdu ve Fransız menşeli bu enstitüye büyük miktarda bağışlar yaptı.⁷⁵ Yine Atina'daki Evangelismos Hastanesine bağışlarda bulundu ve 10 milyon drahmi de fakir çocukların tedavisi için kurulan bir polikliniğe bağışladı.⁷⁶

Zaharoff silah ve siyaset işlerini gölgelemek adına her ne kadar hayırseverliğe yönelmiş olsa da ünü dünyaya yayılmıştı bile. Hatta Tintin adlı çizgi roman serisinin The Broken Ear (Kırık Kulak) bölümündeki Basil Bazarov karakteriyle neredeyse yeniden hayat buldu. Çizgi romandaki Basil Bazarov adlı karakter, tıpkı gerçek hayatta Basil Zaharoff'un yaptığı gibi savaşın taraflara silah satan bir tüccardı.

---

⁷³ Lewinson, *Esrarengiz Avrupalı Zaharoff*, 101.

⁷⁴ Lewinson, *Esrarengiz Avrupalı Zaharoff*, 131-132.

⁷⁵ Μουσείο Μπενάκη, Αρχείο Ελευθερίου Βενιζέλου [Benaki Museum Eleftherios Venizelos Archive], 173.269.16-2

⁷⁶ Lewinson, *Esrarengiz Avrupalı Zaharoff*, 150.

Fotoğraf 1: Tintin Adlı Çizgi Roman Serisinde Basil Bazarov

Kaynak: <https://wargamingmiscellanybackup.wordpress.com/2010/02/18/i-blame-herge-for-my-interest-in-the-chaco-war/> Son Güncelleme 20 Eylül, 2018.

Diğer yandan Zaharoff'un kültürel alanlarda da önemli işlere imza attığını söylemek mümkündür. Oxford ve Sorbonne Üniversiteleri'nde çeşitli kürsülerin kurulmasına katkılar sağladı ve 20 bin frank ödüllü Balzac Edebiyat Ödülleri'nin kuruculuğunu yaptı.⁷⁷

Zaharoff savaşlardan beslenen bir insandı. Ne kadar çok savaş olursa o kadar silah satıyor ve o derece de zengin oluyordu. Başka bir deyişle elde ettiği servet çok da temiz yollarla kazanılmamıştı. İşte bu yüzden hayır işleri yaparak bu tür faaliyetlerle, servetini elde ediş yöntemini kamufle etmek ya da ününü farklı bir yöne çekmek istiyordu. Yunanistan'da ve Avrupa'nın çeşitli merkezlerinde yaptığı yardım ve hayır işleri dışında gençlik yıllarının geçtiği İstanbul'u da unutmamıştı. İstanbul'da yaşayan soydaşları için de elini cebine atmıştı ve Kurtuluş'un (Tatavla) Rum nüfusuna da çeşitli alanlarda hayırlar yapmıştı. Bu yardımları da hamisi olduğu çeşitli cemiyetler aracılığıyla gerçekleştiriyordu. Cemiyetler de onun adına kutlamalar ve farklı aktiviteler organize ederek Zaharoff'u kıymetli bir hayırsever olarak takdim ediyorlardı.⁷⁸ Eğitim onun önceliklerindendi. Tatavla Rumlarının ihtiyaçlarının

⁷⁷ Çolak, *Yunan İşgalinin Gizli Patronu*, 117.

⁷⁸ Melisinos Hristidulu, *τα Τατάβλα και η Ιστορία τους* [Tatavla and its History], (İstanbul: İstos Yayınları, 2013), 365.

karşılanması ve fakir çocukların okuyabilmesi amacıyla çeşitli eğitim cemiyetleri aracılığıyla yüklü miktarda bağışlar yaptı.⁷⁹

Zaharoff 27 Kasım 1936'da Monte Carlo'da hayatını kaybettiğinde halen gizemini koruyordu. The Times gazetesi, ünlü silah baronunun ölüm ilanını verirken onu, Yunan ordusunun savaş masraflarını kendi cebinden karşılayan bonkör bir tüccar olarak nitelmişti.⁸⁰ Ölümünün ardından İngiltere'de 965.515 dolar değerinde mülk bırakmıştı.⁸¹ Cenaze töreni ve defnedilmesi ise yaşadığı hayatın tersine, büyük bir mütevazılık içinde çok az sayıda kişinin katılımıyla gerçekleşti.⁸²

Sonuç

Bir Osmanlı Gayrimüslimi olarak Muğla'da dünyaya gelen Basil Zaharoff, gençlik döneminde Londra'ya giderek çeşitli bağlantılar kurmuş ve iş hayatına atılmıştır. Zaharoff'u çağdaşlarından ayıran en önemli özelliği ise gözü karalığı ve zekâsıdır. Tüccarlığın inceliklerini erken keşfeden Zaharoff, kendine has yöntemlerle pazarlama tekniği geliştirmiş ve kısa sürede zengin olmuştur. Ancak o kendine, sıradan Avrupalı zenginlerden daha farklı bir yer edinmiştir. Yaptığı ticaret sıradan ve masum bir ürünün satılması üzerine kurulan bir iş ağı değildir. Silahlar, onun velinimetini, savaşlar da bu velinimetin besleyicisi olmuştur.

Zaharoff kısa sürede dünyanın en zengin adamları arasındaki yerini alırken, bu serveti çok da masum yollarla elde etmemiştir. Silah satmak için siyasete de dâhil olup ortamı kızıştırmak onun diğer bir yöntemi olmuştur. Elbette ki 20. yüzyılda yaşanan tüm musibetlerin sebebini Zaharoff olarak göstermek doğru olmaz ancak o, dünyayı militarizme teslim eden silah baronlarından belki de en güçlüsüdür. Bu durum, savaşın ve silahların nasıl bir rant haline geldiğini tarihsel olaylar örgüsü içinde ortaya koyan bir örnektir. Daha zengin olmak, servete servet katmak, silah ticaretinden petrol sahalarına inmek, kumarhaneler işletmek gibi faaliyetler Zaharoff'u tanımlamak için oldukça yeterlidir.

Zaharoff silah ticaretini geliştirmek için farklı araçlar da kullanmıştır. Basın-yayın propagandaları, siyasi temaslarda bulunmak, bankalar satın almak da onun diğer

---

⁷⁹ Υπουργείο Εξωτερικών [Ministry of Foreign Affairs], 1920/156/3/7; Υπουργείο Εξωτερικών [Ministry of Foreign Affairs], 1920/156/3/9.

⁸⁰ Allfrey, *Savaş Baronu Zaharoff*, 345.

⁸¹ *The New York Times*, 18 February 1937.

⁸² *The New York Times*, 30 November 1936.

yöntemlerindedir. Diğer yandan Yunanistan ile olan organik bağlantısı, onun Yunanistan'ı girdiği her savaşta ulusal hislerle ve mali yardımlarla desteklemesine neden olmuştur. Yunanistan'ın Anadolu'ya asker çıkarmasının arkasındaki isim de Zaharoff'tur. Venizelos ile kurduğu çıkarıcı dostluk, bu ikilinin para ve diplomasiyi birleştirerek Yunanistan'ı daha büyük hale getirilmesi çabalarının bir sonucudur. Ne zaman ki Yunanistan'ın Anadolu işgali Mustafa Kemal Paşa önderliğindeki Türk ordusu tarafından sona erdirildi bu kutsal dostluk da o zaman bitti.

Zaharoff, kendi hayatıyla ve yaptıklarıyla ilgili her türlü açığı çok iyi biliyordu. Mesela kimliğini saklaması, doğduğu coğrafyayı görmezden gelmesi ve Fransız vatandaşlığına geçmesi onu hem gizemli hale getirmişti hem de hakkında merak uyandırmıştı. Elbette ki yoksul bir geçmişten geldiğini açık etmemesi çok doğaldır. İçinde bulunduğu soylu topluluğa ayak uydurması başka türlü gerçekleşemezdi. Diğer yandan kendi de kimliğinin detayları ile ilgili sorular sorularını geçiştiriyor ve açıkça bu konuyu konuşmak istemediğini söylüyordu.

Aynı zamanda gizlilik onun yalnızca kimliği ve kökeni konusunda işlememiştir. Zaman zaman Yunanistan'a yaptığı bağışları da isimsiz bir şekilde gerçekleştirmişti. Mesleğinin ise yani ölüm tüccarlığının da verdiği ünü silmek ya da unutturmak için bir hayırsever gibi faaliyetlerde de bulunmuştu. Edebiyat, kültür, eğitim, fakirlere yardım onun diğer etkin olduğu alanlardı. Böylelikle ya vicdanını temizlemeye ya da kötü imajını silmeye çalışmıştı. Ancak her ne yaparsa yapsın tarih onu; savaş baronu, ölüm taciri, silah tüccarı ve ölümün yaşayan en ünlü temsilcisi gibi hoş olmayan lakaplarla anmış ve kaydetmişti.

EXTENDED ABSTRACT

Basil Zaharoff was born in 1849 in Muğla. The information about Zaharoff's identity is various, but it is known that he spent his youth in Istanbul, Tatavla (Kurtuluş). He learned foreign languages in his youth and completed his education in English School with a scholarship. While working in his uncle's shop, Zaharoff stole the money he thought belonging to him and escaped to London to start his new life. After working in several gun companies such as Nordenfeldt and Maxim, and getting into partnerships, he became rich in a short period of time. The reputation that he acquired in gun industry provided him to contact with the politicians of the period. The period when militarism was on the rise, he

became the baron of the gun industry.

Zaharoff supported his homeland, Greece, economically and militarily. He, as a financier, supported the participation of Greece to the World War I and the Greek soldiers' attempt to capture İzmir. At the same time, he didn't hesitate to contact with the leaders of France and England. During the Paris Peace Conference he really struggled for İzmir to be given to Greece and he had a closer collaboration with Greek Prime Minister Venizelos. Zaharoff who did not reveal the details of his identity was called as "Mysterious European" began to work as an advisor for the great powers' politicians. In addition to the gun industry, he made his reputation in petrol and casino fields.

After the defeat of Greece against Turkish Powers, Zaharoff lost significant amount of his wealth. During Lausanne Peace Conference which was held in 1922 after the defeat Greek powers, Zaharoff continued to support Greek army in Western Trace which was the last chance not only for Zaharoff but also for Greece. When the Lausanne Treaty was signed, Zaharoff lost all his expectations and began to be busy with casino business.

An influential actor of the world politics during his time, Zaharoff, who had interesting similarities with Venizelos, died in the same year with Greek statesman in 1936 in Monte Carlo.

In this paper, the Ottoman non-Muslim Basil Zaharoff, who fueled militarism, supported Greece economically and had an influence on the world order during the period of wars will be examined in the light of archives, The New York Times newspaper and secondary sources.

Keywords: Basil Zaharoff, Non-muslim, militarism, War, Venizelos, Greece.

KAYNAKLAR

Arşiv Belgeleri

Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi

TİTE Arşivi, K65-G84-B84

TİTE Arşivi, K46-G53-B53

TİTE Arşivi, K69-G82-B82

Μουσείο Μπενάκη, Αρχείο Ελευθερίου Βενιζέλου [Benaki Museum Eleftherios Venizelos Archive]

Μουσείο Μπενάκη, Αρχείο Ελευθερίου Βενιζέλου [Benaki Museum Eleftherios Venizelos Archive], 173.318.22.

Μουσείο Μπενάκη, Αρχείο Ελευθερίου Βενιζέλου [Benaki Museum Eleftherios Venizelos Archive], 173.269.16-2.

Μουσείο Μπενάκη, Αρχείο Ελευθερίου Βενιζέλου [Benaki Museum Eleftherios Venizelos Archive], 173-029-043.

Ιστορικό Αρχείο Υπουργείο Εξωτερικών Κεντρική Υπηρεσία [Historical Archive of Ministry of Foreign Affairs Central Office]

Υπουργείο Εξωτερικών [Ministry of Foreign Affairs]1920/156/3/7

Υπουργείο Εξωτερικών [Ministry of Foreign Affairs]1920/156/3/9

Σύρελι Yayınlar

The New York Times

Araştırma Eserleri

HRISTIDULU, Melisinos. τα Ταταύλα και η Ιστορία τους [Tatavla and its History], (İstanbul: İstos Yayınları, 2013).

ALLFREY, Antony. *Savaş Baronu Zaharoff*, (Ankara: Cümle Yayınevi, 2016).

BERBER, Engin. *Sancılı Yıllar İzmir 1918-1922 Mütareke ve İşgal Döneminde İzmir Sancağı*, (Ankara: Ayraç Yayınları, 1997).

BLOOM, Cecil. "A Conspiracy of Silence? Lloyd George and Basil Zaharoff", *Journal of Liberal History*, 86, Spring 2015.

ÇOLAK, İsmail. *Yunan İşgalinin Gizli Patronu Zaharoff*, (İstanbul: Okul Yayınları, 2004)

DALBY, Andrew. *Eleftherios Venizelos 1919-1923 Barış Görüşmeleri ve Sonrası*, (Ankara: Akılçelen Kitaplar, 2014).

DAVENPORT, Guiles. *Zaharoff High Priest of War*, (Boston: Lee and Shepard Company, 1934).

Επιχειρήσεις εις Θράκην 1919-1923[Ventures of Thrace 1919-1923], (Athinai: Arhigian Stratou Diefthinsis Istorias Stratou, Ekdotis Diefthinseos Istorias Stratou, 1969)

ERİM, Nihat. *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, Osmanlı İmparatorluğu Andlaşmaları, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, Cilt I, 1953).

KAZGAN, *Galata Bankerleri*, (İstanbul: Tarihçi Kitabevi, 2014).

KİTSİKİS, Dimitris. *Yunan Propagandası*, (İstanbul: Meydan Neşriyat, -T.Y.-).

LEWINSON, Richard. *Esrarengiz Avrupalı Zaharoff*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1991),

ÜSTDİKEN, Behzat. "Esrarengiz Avrupalı Sir Basil Zaharoff ve Orient Express", *Finans Dünyası*, Mart 2001, Sayı 135.

ZARİFİ, Yorgo L. *Hatıralarım*, (İstanbul: Literatür Yayınları, 2005).

İnternet kaynakları

Kaynak: <https://wargamingmiscellanybackup.wordpress.com/2010/02/18/i-blame-herge-for-my-interest-in-the-chaco-war/> Son Güncelleme 20 Eylül, 2018.